

Proloog

De adem van de invallende winter bijt in mijn wangen op deze late herfstmiddag. De vrieskou op de Siberische hoogvlakte doet adertjes springen en zal straks, na zonsondergang, een ijslaagje op drassige poelen toveren. Ik ben op zoek naar het legendarische Shambhala, een mythisch koninkrijk waar mensen voorbeeldig leven en heel oud worden. Volgens de overlevering is de toegang tot het utopische oord te vinden in het Altajgebergte in Siberië, het zou gaan om een verborgen vallei omringd door ijzige bergreuzen. Het geloof in een paradijs op aarde is al heel oud, misschien wel zo oud als het scheppingsverhaal. Boeddhisten noemen hun paradijs Shambhala en het vinden ervan staat gelijk aan het bereiken van de hoogste staat van spirituele ontwikkeling. Er bestaan zelfs oude Shambhalareisgidsen in het Sanskriet, maar de routeaanwijzingen zijn zo cryptisch dat alleen een fantast er iets van begrijpt. Zelf geloof ik niet in het bestaan van een mysterieuze vallei waar mensen eeuwig leven; toch ben ik ernaar op zoek gegaan omdat mijn leven één grote puinhoop is. Ik had mijn paradijs gevonden in de woestijn en trok er jarenlang rond met kamelen, tot op een dag de betovering voorbij was. Het verlies van mijn obsessie voor woestijn en kamelen veroorzaakte kortsluiting in

mijn hoofd en met de Shambhalazoektocht wil ik orde scheppen in de chaos. Je zou zelfs kunnen zeggen dat ik dwalend op mijn paardje zoek naar verlossing, niet van mijn zonden, maar van het lege gevoel in mijn binnenste.

Mijn relatie met de woestijn duurde een eeuwigheid, geperst in twintig jaren. Zodra Orion in de herfst aan de nachtelijke hemel verscheen pakte ik mijn tassen en vertrok naar Egypte of Sudan, waar mijn kamelen stonden. Dan zwierven we de hele winter door de leegte. Maandenlang. Jaar na jaar. Ik had er veel voor opgegeven, een goede baan, riant oudedagvoorziening, een geliefde. 'Daar krijg je spijt van,' waarschuwden collega's en familie. Want hoe moest dat later als ik oud was? Maar het verlangen naar leegte was sterker en ik vertrok. En toen, op een dag, was het voorbij, merkte ik aan irritaties over zaken die me eerder nooit ergerden of dwarszaten. Zandstormen, dagen die maar niet voorbij leken te gaan, het langzame voortstappen van kamelen, het bekoorde niet meer. Als er in die periode een drankje was geweest dat mij in een rots of plant kon veranderen dan had ik het zonder aarzelen opgedronken. Want hoe moest ik me dat voorstellen, een leven zonder drive en heilig vuur? De somberte die bezit van me nam was niet prettig, maar ach, dacht ik toen nog, gewoon maar in die put zakken en me overgeven aan de vrije val. Een jaartje gaf ik het proces, daarna zou ik als herboren over de rand kruipen en een nieuw leven beginnen. Maar na drie jaar tuimelen was de bodem nog steeds niet in zicht. Van rasoptimist en levensgenieter was ik gedegradeerd tot hulpeloos wezen. De woestijn had me geleerd dat er geen zelf bestaat dat de touwtjes in handen heeft, de hersenpan is een leeg canvas waarop onze gedachten een film projecteren. Maar wie had in het geniep de avontuurlijke kaskraker verwisseld voor de sneue B-film waar ik nu al veel te lang naar keek? Ik zag maar één uitweg: een nieuwe obsessie vinden die mijn leven weer kleur zou geven. Hoe de obsessie eruit moest zien wist ik niet, maar over de mogelijke vindplek had ik wel ideeën. Het moest een gebied zijn met een cultuur, taal en religie die ik nog niet kende, het klimaat moest extreem zijn en het gebied groot genoeg om in te verdwalen en desnoods dood te gaan. Zo kwam ik in 2007 in Siberië terecht.

Shambhala

‘Ken je Nicholas Roerich?’ vraagt professor Yuri Badenkov, een Russische geoloog die mij onder zijn vleugels neemt op mijn eerste verkennings-tocht. We treffen elkaar op een bijeenkomst voor natuurbeschermers in Toeva, een autonoom republiekje van herders en nomaden in de onderbuik van Siberië. Badenkov, een rijzige man van begin zeventig, begeleidde in zijn gloriejaren wetenschappelijke expedities in Centraal-Azië. Nu reist hij van symposium naar congres en pleit voor het behoud van een van de laatste ongerepte en iconische landschappen ter wereld, het Altaj-Sajangebergte in Siberië. Zijn ogen glimmen als ik vertel dat ik hier ben om een levensvervullende missie te vinden. Hij belooft te helpen en noemt Nicholas Roerich, maar die naam zegt me niets.

‘Echt niet?’ vraagt de professor. Ik lees verbazing in zijn grijze ogen en voel me genoodzaakt uit te leggen waarom ik niets over Roerich en Siberië weet. We wandelen langs de oever van het verlaten Uvs Nuur, een groot meer op de grens van Toeva en Mongolië, en de professor luistert zoals de monniken in het klooster van Zundert waar ik tijdens mijn studie een tijdje verbleef. Onverdeelde aandacht aan iets of iemand schenken, we zijn die kunst bijna verleerd terwijl het zo heilzaam kan zijn. Al praat-wandelend lucht ik mijn hart bij de oude zeerob, zoals Yuri Badenkov zichzelf schertsend noemt, en vertel hem over de kale en onherbergzame landschappen waarin ik me thuis had gevoeld. Ogenschijnlijk zocht ik in de woestijn naar tastbare zaken, zoals oude karavaanwegen en rotstekeningen. Maar achteraf bezien dorste mijn geest naar het lege scherm.

De eerste keer dat ik de zandzee binnenstapte, vertel ik de professor, was het alsof ik in de muil van een hongerige tijger keek. Van pennelikker veranderde ik plotsklaps in een kungfu-fighter. Mijn haren stonden recht overeind en mijn pupillen werden groot van schrik en ongeloof door de aanblik van zoveel angstaanjagende schoonheid. Op slag hoorde, zag en rook ik beter, at minder en droomde veel. Levend op het scherpst van de snede was het bestaan precies zoals het volgens mij bedoeld was: eenvoudig, overzichtelijk en vol risico. Waarom de woestijn als een magneet aan me trok kan ik de professor ook na al die

jaren niet goed uitleggen, wel begrijpt hij dat ik er alles voor overheb om weer net zo intens te leven als toen.

‘Je moet Roerich achterna!’ Enthousiast praat de professor me bij over Nicholas Roerich en zijn echtgenote Jelena, twee Russische mystici en wereldverbeteraars die een eeuw geleden in Centraal-Azië naar Shambhala speurden. Per karavaan trokken ze in 1926 vanuit India over de hoogste passen van de Himalaya naar het noorden, waar het mythische koninkrijk moest liggen. In het Altajgebergte, preciseert de professor. Vier jaar reisden de Roerichs onder zware omstandigheden met paarden, kamelen en personeel over het dak van de wereld naar China, Mongolië en Rusland. Jelena trok zich regelmatig terug in haar tent, waar ze in afzondering boodschappen doorkreeg van een onzichtbare spirituele meester. Deze liet weten dat haar echtgenoot een reïncarnatie was van de vijfde dalai lama en op aarde was gekomen om een groot vredesrijk in Azië te stichten. ‘De Roerichs hadden het hoog in de bol,’ lacht de professor verontschuldigend. Toch bewondert hij de productiviteit van Nicholas, die schilderde, wetenschappelijke artikelen schreef en contacten onderhield met de groten der aarde. Ook de reis naar Shambhala documenteerde Roerich, maar, waarschuwt Yuri Badekov, in de dagboeken en notities ontbreekt elke verwijzing naar de precieze locatie van de verborgen vallei. Het was zelfs onduidelijk of de Roerichs het geheimzinnige oord hadden gevonden.

Op de terugreis bezoek ik in Moskou het Roerichmuseum, waar een selectie hangt van de duizenden schilderijen die Nicholas heeft gemaakt. De hoekige bergen, besneeuwde pieken, vlamme lichten en Tibetaanse kloosters doen eerder aan visioenen denken dan aan bestaande plekken. ‘Roerich zocht naar de spirituele essentie van het landschap,’ verklaart een dame bij de receptie, ‘hij was geïnteresseerd in de waarneming van het derde oog.’ De rondleiding langs foto’s, brieven en kunstwerken voedt mijn verbeelding en reislust, maar de gewijde sfeer in het museum beklemmt me, net als de dweepzucht van het personeel, robuuste dames van zekere leeftijd, die meester Roerich aanbidden alsof hij God zelve is. Desondanks ben ik vastbesloten Roerich achterna te gaan om Shambhala te vinden. Dat de slaagkans klein is en de aanknopingspunten minimaal zijn ontmoedigt me niet,

integendeel, hoe onmogelijker de uitdaging, hoe groter de kans dat in mij opnieuw een heilig vuur ontbrandt.

Enkele jaren later, op een winderige hoogvlakte in Siberië, is de zoektocht in volle gang. ‘Daar zijn ze,’ zegt de Russische bioloog Misja Paltsyn, zijn paard wendend op de toendra. We speuren naar schuwe bergschappen met reusachtige gekromde hoorns, en deze excursie is een verzetje na een vergeefse poging om Shambhala te vinden in de Argoetkloof, een nauw ravijn met op de bodem een wilde rivier en bovenin steenbokken die over rotsen springen. Hoog boven ons bewegen stippen die de verreijker omtovert tot robuuste argali, bergschappen met indrukwekkende hoorns. Missie geslaagd. In het wegstervende daglicht stuiven we te paard over de zompige hoogvlakte naar ons onderkomen, een herdershut met dichtgespijkerd raam aan de oever van een bergmeer. Tegen de tijd dat we de plek bereiken is de purper gekleurde hemel al niet meer te onderscheiden van de donkere reep aarde.

‘Op het leven.’ In het warmgestookte vertrek heft Misja, een dertiger met stoppelbaard en donkerblond stekeltjehaar, het glas. We zitten ieder op een bed met tussen ons in een ruwhouten tafel. Aan het hoofdeinde prijkt een venster, dat, als er geen planken voor waren getimmerd, uitzicht zou bieden op een gletsjermeer omringd met kale, groene heuvels. Aan de andere kant van de tafel loeit een houtkachel, een oliedrum waaruit een verroest kachelpijpje steekt. Het houten huisje is piepklein en de fles wodka is halfleeg als ik durf te beginnen over mijn allereerste Shambhalazoektocht, twee zomers geleden. ‘Er gebeurden vreemde dingen,’ vertrouw ik Misja toe. Vreemd voor rationeel denkende wezens, zoals Misja en ik, die zaken waarvoor geen wetenschappelijke verklaring bestaat graag naar het rijk der fabelen verwijzen. Daar was het eigenaardige Russische meisje met wie ik te paard naar Akkem toog, een hooggelegen bergmeer waar de poort tot Shambhala te vinden zou zijn. Halverwege versperden mist en hevige sneeuw ons pad. De winter viel in en tot mijn chagrijn zou het hooggelegen meer een jaar lang onbereikbaar blijven. Akkem liet niet iedereen toe, verklaarde het meisje de pech. De volgende dag was ze plotseling verdwenen. Pas later vernam ik dat ze de langwerpige waterplas, en wie weet ook Shambhala, op eigen

kracht had bereikt, mij achterlatend met drie paarden en de rekening. Misja verslikt zich bijna van het lachen. Aangemoedigd begin ik over deze regio, Kosj Agatsj. Na jaren van droogte moest het hoognodig eens gaan regenen in de streek, klaagden dorpelingen bij de lokale sjamaan Slava. Na een uitvoerig ritueel waaraan het hele dorp deelnam vielen de eerste plensbuien, pas een week later werd het droog.

Misja lacht niet langer, maar kijkt me onderzoekend aan. Ben ik soms gezwicht voor spirituele praatjesmakers die hun heil zoeken in de Altaj, bakermat van het sjamanisme? Tot die categorie behoor ik niet, verklaar ik ferm. De wetenschap is mijn bijbel en ik vaar blind op natuurkundigen die de wereld en haar verschijnselen verklaren.

‘Toch wringt er iets,’ hoor ik mezelf sputteren. Het lege glas bestuderend houd ik Misja voor dat men nog niet zo lang geleden dacht iemands intelligentie aan de schedelinhoud te kunnen aflezen. En functioneerde het heelal niet als een voorspelbare machine tot Einstein de relativiteitstheorie formuleerde? Elke theorie wordt vroeg of laat vervangen. Wat onderzoekers doen is de werkelijkheid naar beste kunnen interpreteren, maar dat is iets anders dan de waarheid in pacht hebben. De grens tussen weten en geloven is veel vager dan we soms willen toegeven.

De houtkachel knettert, vuistdikke muizen spelen tikkertje op de vloer en rondom dansen onze schaduwen op houten balken. ‘Waarheid is een afspraak tussen gelijkgestemden,’ murmel ik dromerig. ‘Mm,’ klinkt het afwerend.

Misja’s aarzeling is te begrijpen. Ook ik worstel met de vraag hoe ik, bij gebrek aan harde bewijsvoering of meetbare gegevens, fantasie van werkelijkheid moet onderscheiden. Ik denk aan de vele fantasten die in de Altaj mijn pad kruisten. Allemaal hadden ze een lijntje naar de goden, zagen visioenen of voelden het lichaam op krachtplekken tintelen. De enige met wie nooit iets bijzonders gebeurde tijdens rituelen en sessies was ikzelf. Zelfs mijn dromen waren teleurstellend normaal. ‘Jouw probleem,’ had een ziener met priemende blik gezegd, ‘is een gebrek aan overgave.’ Eerder had hij me een rauw ei gegeven. De inhoud moest ik op een druk kruispunt in Amsterdam naar alle windrichtingen verspreiden. Daarna, verkondigde de zelfverkleerde ziener en genezer, zou het helemaal goed

komen met mij. Mijn blik glijdt van Misja naar de roodgloeiende kachel en de dampende paardenzadels. Ook zonder rauw ei gloort er hoop. Zeker als de bioloog belooft mij morgen naar de heilige Karakolvallei te brengen. ‘Misschien vind je daar wat je zoekt.’

Laat op de avond ga ik in mijn eentje naar de *banja*, een kleine Russische sauna die barre winters draaglijk maakt. Het hokje hoort bij de herdershut en staat er een eindje vandaan. Het vuur loeit, water sist op hete stenen. Schoongewassen en dik ingepakt stap ik een uurtje later vanuit de benauwde sauna de vrieskou in. Aan alle kanten oneindigheid, stilte en een snijdende wind die mijn wangen laat gloeien. Boven me de Melkweg, een werveling van miljoenen sterren, gassen en kometen. Denken gaat niet meer, uit vreugde jank ik naar de maan. Een intens gevoel van geluk schiet vanuit mijn grote teen omhoog naar mijn kruin. De leegte, die enorme krater in mijn binnenste, lijkt zich te vullen met champagnebubbels die bruisend mijn hersenen bereiken en daar opnieuw de bliksem doen inslaan. Jaren van misère in een oogwenk verpulverd en verbrand. Op de verlaten en ijskoude hoogvlakte voel ik me als Saulus op weg naar Damascus. De apostel kreeg een visioen en kon van de schok een paar dagen niet zien, eten of drinken. Iets dergelijks overkomt mij op weg naar de jagershut, opeens ben ik de sterren en de aarde onder mijn voeten en besef: ik ben opnieuw verliefd, niet op een man maar op een plek, met duizenden zonnen en planeten als getuigen.

Hoeder van Karakol

Met hernieuwde energie hervat ik mijn zoektocht naar Shambhala maar met een heel andere intentie. Ik zoek het paradijs niet langer uit wanhoop maar uit nieuwsgierigheid en dat maakt alle verschil. Nog steeds weet ik niet precies wat ik denk te vinden, maar de vragen die me op de zoektocht vergezellen zijn wel duidelijk en dienen zich vanzelf aan. Wat is de oorsprong van het geloof in een paradijs op aarde? Welk groot verlangen of gemis steekt er achter de mythe en waarom situeren zovelen het gedroomde paradijs in de Altaj? Kan ik de bijzondere krachten die anderen aan deze bergen toeschrijven ook waarnemen?

Een urenlange rit over hobbelwegen en bergpassen brengt me van de hoogvlakte naar de Karakolvallei, waar Misja me afzet bij Danil Mamyev, geoloog en beheerder van de vallei, die de status van cultureel park heeft. Aan het einde van het brede dal waakt de berg Oetsj-Enmek, dat 'drie fontanellen' betekent. Kijken naar de besneeuwde reus mag eigenlijk niet. Ook het uitspreken van de ware naam is verboden uit respect voor de *ee* (geest) van de berg.

'De berg en de vallei houden de wereld in balans,' verklaart Danil Mamyev het taboe. Volgens de Altajtraditie bezit alles in de natuur – bergen, bomen, rotsen, water – een spirituele entiteit, *ee*, waarmee mensen kunnen communiceren. Bergen bezitten de krachtigste *ee* en daarom stellen mensen alles in het werk om de geest niet te vertoornen.

In de stem van de oprichter van het cultuurpark Oetsj-Enmek is geen spoor ironie te bekennen. De gespierde armen losjes over elkaar en zijn blik op de wolken gericht, legt Danil Mamyev de kosmologie van de Altaj uit. De aarde bezit organen, net als de mens. De berg Oetsj-Enmek is een fontanel, en ontvangt informatie en energie vanuit de kosmos. De kleine heuvel verderop fungeert als navelstreng en geeft de informatie door aan de aarde. Vandaar dat deze plek bekendstaat als navel van de wereld.

Tikken collega-geologen niet tegen het hoofd als ze hem zo horen praten? 'De moderne wetenschap komt maar net kijken,' constateert de man met het Jerommekepostuur droogjes. 'En onze kennis is duizenden jaren oud.' Een wetenschappelijke opleiding ondermijnt het geloof in traditionele kennis niet. Als ik Danil Mamyev mag geloven leerde hij op de universiteit dingen over de natuur die zijn voorouders allang wisten. Hij wijst op de donswitte sluierwolken die het aangezicht van Oetsj-Enmek bedekken en op een oude verweerde stèle, een rechtopstaande gedenksteen. Bomen, stenen, rivieren, alles draagt kennis in zich. Sjamanen pikken de informatie intuïtief op en geven de kennis door. Volgens Danil is daar niets geheimzinnigs of raars aan. In het gedachtegoed van de Altaj is de mens onderdeel van het grote geheel. Onzichtbare touwtjes verbinden ons met de maan, de wind, het gras. Goed en kwaad bestaan, maar zonde niet. Je lot wordt bepaald bij je geboorte en je kunt er dus niets aan doen als je een agressieve inborst

hebt. Gelukkig zijn er heilige plekken die zuiverend werken op mensen die een teveel aan negatieve krachten hebben verzameld.

Een plotselinge windvlaag doet me rillen. Ongetwijfeld ziet Danil daar een teken in, maar ik heb het gewoon koud. Een andere cultuur begrijpen en waarderen vergt een open en ontvankelijke geest, maar mijn door de wetenschap gevormde hoofd zit nog op slot. 'Jij vertrouwt op onderzoeksresultaten,' raadt Danil mijn gedachten. 'Wij geloven de woorden van een sjamaan.'

We waden door het lange gras naar een *koergan*, een imposante grafheuvel uit de tijd van de Scythen, een heldhaftig en nomadisch levend volk dat ruim tweeduizend jaar geleden de Altaj bevolkte. De zon kriebelt. Een zachte bries bespeelt grashalmen en boombladeren. Wolken drijven loom van hier naar daar. De Altaj is redelijk ongerept gebleven, mede dankzij het geloof in bezielde natuur en het uitgebreide stelsel van beschermende regels en taboes. Sollen met de natuur verstoort de balans en zou geesten boos maken. Danil vertelt dat hij als peuter een reprimande van zijn vader kreeg als hij een steen opraapte of een bloem plukte. De natuur laat je met rust, leerde hij al vroeg. En als je werkelijk iets nodig hebt, zoals brandhout, veenbessen, paddenstoelen, nootjes, dan vraag je de ee om toestemming en neem je daarna alleen waar behoefte aan is.

Danil Mamyev staat stil bij een manshoge gedenksteen die een grafheuvel van enkele meters doorsnee bewaakt. Het graf van de krijgsheer hoort bij een uitgebreid stelsel van grafheuvels, rotsgravures en honderden raadselachtige stenen structuren. Recent fysisch geografisch onderzoek geeft een indicatie waarom deze vallei al duizenden jaren als heiligdom wordt vereerd. De stenen waaruit de grafheuvels zijn opgebouwd, zijn sterk magnetisch en ze zijn zo neergelegd dat de graven samen een reusachtig magnetisch veld vormen. Dit correspondeert met een ondergrondse, natuurlijk gevormde ovalen ring van een gesteente dat veel magnetiet bevat. Archeologen staan voor een raadsel maar de inheemse bevolking niet. De wetenschap bevestigt hun geloof in het unieke karakter en de functie van de Karakolvallei, waar kennis en energie vanuit de kosmos zouden doorsijpelen naar de aarde. De graven

en monumenten vormen met elkaar een krachtenveld dat kosmische informatie aantrekt, te vergelijken met een bliksemafleider die elektriciteit naar zich toe trekt. ‘De grens tussen aarde en kosmos is erg dun op deze plek,’ verklaart Danil de toegang tot hogere sferen. Dan, met een licht uitdagende blik: ‘Al kan niet iedereen de sterke energie waarnemen.’

Een ringvormig magnetisch veld als poort naar Shambhala. In de wereld van Indiana Jones en Alice in Wonderland zou het zomaar kunnen. En in de wereld van Danil Mamyev? Het blijft even stil. Een geladen stilte waarbij Danil geconcentreerd voor zich uitkijkt. Het zal verbeelding zijn, maar het is alsof enorme voelsprietten mijn hersenpan binnendringen om uit te zoeken hoe serieus de vraag is bedoeld.

‘Wij geloven niet in een hemels paradijs,’ antwoordt Danil ten slotte. ‘Ons land biedt alles wat de ziel nodig heeft om een complete ontwikkeling door te maken.’ In de Altaj is geen behoefte aan een onverzoenbare god die mensen voor eeuwig naar de hel stuurt of beloont met de hoofdprijs. De mens moet zijn geluk op aarde vinden en waar kan dat beter dan in de Altaj, een woord dat tegelijkertijd goud, moeder, god en hemel betekent.

Met een brede zwaai omvatten Danil Mamyevs stevige armen hemel en aarde. Bomen, dieren, planten, rotsen, alles op onze planeet is van kosmische oorsprong. In het reusachtige net van verbindingen weerspiegelt het grote geheel zich tot in het kleinste deeltje. Het grote geheel moeten we ons voorstellen als een pulserend kosmisch reuzenei, *Kangyi*, waaruit alles voortkomt. Zielen, levende wezens, maar ook planeten, sterren en alle mogelijke soorten energie. Wanneer ik naar Danil Mamyev luister komt het leven in de Altaj me voor als een lieflijk sprookje, maar de werkelijkheid is minder zoet. Het kan behoorlijk rommelen, erkent de geoloog, en hij vertelt over het tumult dat ontstond toen hij begin jaren negentig voorstelde de vallei te beschermen. Het was de tijd van perestrojka, toen kolchozgrond werd opgeknipt en verdeeld onder families in de vallei. Danil Mamyev zag hoe Russische projectontwikkelaars met list en bedrog voor een habbekrats de mooiste plekken in zijn geboorteland opkochten om er hotels neer te zetten. Dat lot moest Karakol bespaard blijven en dat kon alleen als het de beschermde status van cultuurpark kreeg. Een park betekent toeristen.